

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 489-503, December 2012

SAFEVÎ ŞAHI HÜSEYİN MİRZA'NIN SİKKELERİ

THE SHAH OF THE SAFAVID HUSEYIN MIRZA OF COINS

Dr. Necla DURSUN

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Arş. Gör. Şükrü DURSUN

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Abstract

The Safavids, one of the greatest Muslim dynasties, reigned over Iran and around. Sovereign of Hüseyin Mirza, the ninth emperor of this great dynasty, corresponds with the collapse period of the Safavids.

Coins of this period generate the most challenging samples of the Safavid state in terms of coin form, style and variety of writings used.

There are religious inscriptions on the front side of coins in line with Shi'a beliefs whereas name and title of the emperor and coin information are available on the back side.

The language used on coins is Farsi instead of Arabic as different from other Islamic period coins.

Two different font types appear on coins as a sulus and talik.

While invocations and names of khalifas are taking part on front sides of coins, shah names and coin information take part on back sides.

According to Shia belief, some phrases are seen such as "Ali is friend of Allah" along with "La-ilaha-illal-lah, Muham-madu'r-Rasulullah".

Sultan used the title of "shah" on almost all coins. On the coins of this period, printing date was given on the back side using numbers.

Along with the esthetic outlook which talik font type gives, string of pearls on edge kerbs were used as essential pattern.

Apart from geometrical forms, plantal ornamentation kerbs take part on contours of coins.

There exist geometric and botanical ornament curbs on coin contours.

The aim of the study is to propound scientific evaluations and comparisons of Safavids coins with other periods by examining, reading writings and assorting ornaments and compositions with art history discipline.

Considering studies conducted about Safavid coins, it is seen that these are partakes of coin catalogues except for a few studies.

These coins which are not considered much in terms of Islamic period coins will be introduced to science world generally.

Key Words: Coin, Safevid Coins, Coins of Hüseyin Mirza, Islamic Coins, Coins of Shahs Iranian

Öz

En büyük Müslüman hanedanlıklarından birisi olan Safevî'ler, İran ve çevresinde hüküm sürmüşlerdir. Hanedanın dokuzuncu hükümdarı olan Hüseyin Mirza'nın hükümdarlığı Safevîlerin çöküş sürecine girdiği bir zamana tekabül etmektedir.

Bu dönem sikkeleri Safevî devletinin genel sikke formu, üslup ve kullanılan yazıların çeşitliliği bakımından en ilgi çekici örnekleri oluşturmaktadır.

Sikkelerin ön yüzünde Şii inançları doğrultusunda işlenen dini ibareler yer almaktayken, arka yüzde hükümdarın ismi, ünvanı ve sikke bilgileri bulunmaktadır.

Sikkelerde kullanılan dil diğer İslami dönem sikkelerinden farklı olarak Arapça yerine Farsçadır. Sikkelerde sülüs ve talik olmak üzere iki farklı yazı türü karşımıza çıkmaktadır.

Sikkelerin ön yüzünde genellikle dua ve halife isimleri yer alırken, arka yüzde Şah'ın ismi ve sikke bilgileri yer almaktadır.

Şii inançları doğrultusunda sikkelerde kelime-i tevhidle beraber “*Ali Allahın dostudur*” gibi ibareler görülmektedir.

Sikkelerin hemen hepsinde sultan “*Şah*” ünvanını kullanmıştır. Bu dönem sikkelerinde sikkenin basım yılı arka yüzde, rakamla verilmiştir.

Nestalik yazı tipinin verdiği estetik görüntünün yanında kenar bodürlerinde inci dizisi vazgeçilemez bir motif olarak kullanılmıştır.

Sikkelerin konturlarında geometrik formlar dışında, bitkisel süsleme bordürleri yer almaktadır.

Araştırma, Mardin Müzesi'nde bulunan Safevî dönemine ait sikkelerin ayrıntılı incelenip, yazıların okunarak, süsleme ve kompozisyonların tasnif edilmesi kapsamında, diğer İslami dönem sikkeleri ile karşılaştırmalarını ve sanat tarihi disipliniyle bilimsel değerlendirmelerini ortaya koymayı temel amaç edinmektedir.

Safevî sikkeleri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında zaman birkaç eser dışında bu çalışmaların, sikke katalogu niteliğinde olduğu görülmektedir.

İslami dönem sikkeleri açısından ülkemizde çok üstünde durulmayan bu sikkeler genel olarak bilim dünyasına tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sikke, Safevî Sikkeleri, Hüseyin Mirza Sikkeleri, İslami Sikkeler, İran Şahlarının Sikkeleri

1. GİRİŞ

Safevîler, en büyük Müslüman hanedanlıklarından birisidir. M. 1501 yılında kurulmuş olan devlet M. 1736 yılında yıkılmıştır. En geniş şekliyle imparatorluk İran, Doğu Horasan (Herât) Irak, Güney Kafkasya, Dağıstan, Türkmenistan, Lahsâ ve Doğu Anadolu'da hüküm sürmüştür. Ancak bu genişliği uzun süre muhafaza edememiştir (ÖZTUNA 2005: 771)¹.

Hüseyin Mirza Safevî Hükümdarlarının dokuzuncusudur. Babası Şah Süleyman'ın M. 1694 senesinde ölümünden sonra Hüseyin Mirza, Safevî devletinin çöküş süreci içinde

¹ Detaylı bilgi için bkz. SÜMER, F., *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1999. Karaca, B., “Safevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri” *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: IX, Ankara, 2002. GÖLPINARLI, A., *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul 1987.

bulunduğu bir dönemde tahta geçmiştir. Birçok ayaklanmayı bastıran hükümdar, İran'da büyük bir güç durumuna gelen Afganlılara M. 1722 senesinde kayıtsız şartsız teslim olmak zorunda kalmıştır. Onun sonrasında tahta çıkan II. Tahmasb döneminde de çöküş süreci devam etmiş ve 1722 tarihinden itibaren fiilen sona ermiş olan Safevî Devleti III. Abbas döneminde tamamen ortadan kalkmıştır (GÜNDÜZ 2000: 455).

Genel olarak İran Şahlarının sikke birimleri 400 miskal ağırlığındaki altın *Toman'a** dayanmaktadır. 1 miskal 4.60 gr. olarak belirlenmiştir. Şah İsmail tahta geçtikten sonra altın sikkeler 3.50 gr. ağırlığında eşrefî standardında basılmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde 11.00 gr. ağırlığındaki *Muhur* olarak adlandırılan altın sikkeler nadir basılan örneklerdendir. Sikkelerin ön yüzlerinde dua metinleri ve 12 imamın isimleri yer alırken, arka yüzde şahın ünvanı, sikkenin basım yeri ve yılı gibi bilgiler bulunmaktadır (TEKİN 2005: 23).

Ağırlıklı olarak gümüş olan Safevî sikkelerinin ön yüzünde sülüs, arka yüzlerinde ise dönem özelliği olarak talik yazı tipi kullanılmıştır. Sikkelerde diğer İslami dönem sikkelerinde olduğu gibi, dini içerikli ve sikke bilgilerini içeren yazılar yer almaktadır. Sikkelerde yazı dili olarak, Farsça kullanılmıştır.

Bu çalışmada Mardin Müzesi'nde bulunan ve Safevî Şahı Hüseyin Mirza'ya ait altı sikke incelenmiştir. Bu örnekler yazı, form ve kullanılan dil bakımından İslami dönem sikkelerinden ayrılmaktadır.

Hüseyin Mirza sikkeleri, Safevî sikke geleneğini devam ettiren ve devletin sikke formu, biçimi ve üslubunu yansıtan önemli örneklerdir.

Safevî dönemi sikke çalışmalarına bakıldığı zaman birkaç eser dışında, bu dönem sikkelerinin İslami dönem içinde genel olarak değerlendirildiği ve bu çalışmaların sikke kataloğu niteliğinde olduğu görülmektedir. Yazı dilinin farsça olması çalışmalarda kaçınılan bir unsur olarak görülmüştür.

Araştırma, Mardin Müzesi'nde bulunan Hüseyin Mirza dönemine ait sikkelerin ayrıntılı incelenip, yazıların okunarak, süsleme ve kompozisyonların tasnif edilmesi kapsamında, sanat tarihi disipliniyle bilimsel değerlendirmelerini ortaya koymayı temel amaç edinmektedir.

* Toman, İran'daki 10 riyal karşılığına denk gelen para miktarı yerine kullanılan sözcüktür.

2. KATALOG**Katalog No: 1**

Lâ İlâhe İllallâh Muhammedün Resûlullâh
Aliyyün Veliyullah

Şah vilayeti bindi Hüseyin
Tebriz Duribe 1130

(Hüseyin Şah'ın şehri Tebriz'de 1130'da basılmıştır)

Müze Envanter No:	471.grup
Tarihi:	H. 1130-M. 1717/1718
Ölçüleri:	Ağırlık: 5.4 gr. Çap: 2.4 cm.
Yazı Türü:	Sülüs-Talîk

Sikkenin ön yüzünde sülüs hatla oluşturulmuş dört sıra yazı bulunmaktadır. Oldukça düzenli bir forma sahip olan yazılar ve satırlar konturlarla bölünmüşlüğe gitmeden oluşturulmuştur. Yazılarda bazı harflerin kolları uzatılarak satırların birbirinden ayrılması sağlanmıştır. Yazılar çizgisel hatlarda ince bir silme ile tam daire çerçeve içerisine alınmıştır. Bu çerçevenin hemen etrafında ise dairesel hatlarda birbiri ardına devam eden küçük noktalarla oluşturulmuş inci dizisi bulunmaktadır. İnci dizisinin etrafına yerleştirilen tam daire, tek sıra bir konturla kompozisyon tamamlanmıştır.

Sikkenin arka yüzünde üç sıra talik yazı bulunmaktadır. Bu yazılar da ön yüzde olduğu gibi konturlarla ayrılma işlemi görülmemektedir. Ancak; harflerin kolları uzatılarak, yazılar arasında stilize kontur görünümü sağlanmıştır. Yazılar ön yüzde olduğu gibi tam daire bir çerçeve ve onun etrafını dolanan inci dizisi ile çevrilmiştir.

Katalog No: 2

Lâ İlâhe İllallâh Muhammedün Resûlullâh Şah vilayeti bindi Hüseyin duribe 1132 Tebriz
Aliyyûn Veliyullah. Muhammedün Aliyyûn Han (Hüseyin Şah'ın şehri Tebriz'de 1132'de basılmıştır)
Hüseyin Ali Muhammed Hüsrev Musa
Aliyyûn Muhammedün Aliyyûn Hüseyin.
(Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed
O'nun elçisidir. Ali Allah'ın dostudur.
Muhammed oğlu Hüseyin Ali Muhammed Hüsrev
Han oğlu Muhammed oğlu Hüseyin)

Müze Envanter No: 471.grup
Tarihi: H. 1132-M. 1719/1720
Ölçüleri: Ağırlık: 5.4 gr. Çap: 2.4 cm.
Yazı Türü: Talik

Sikkenin ön yüzünde talik hatla oluşturulmuş üç sıra ile Kelime-i Tevhîd bulunmaktadır. Herhangi bir konturlama görülmeyen yazılarda, bazı harflerin kolları uzatılarak satırlar birbirinden ayrılmıştır. Oldukça düzenli bir form gösteren yazılar ve satırlar çizgisel hatlarda ince bir silme ile tam daire çerçeve içerisine alınmıştır. Bu konturun etrafına sikke formuna uygun tek sıra, tam daire bir yazı kuşağı yerleştirilmiştir. Yazı kuşağının hemen etrafında yine çizgisel hatlarda ince silmelerle oluşturulmuş tam daire, çift sıra çerçeve bulunmaktadır.

Sikkenin arka yüzünde en yüzde olduğu gibi herhangi bir konturla ayrılmayan üç sıra yazı bulunmaktadır. Ancak; harflerin kolları uzatılarak, yazılar arasında kontur görünümü sağlanmıştır. Yazıların arasındaki bazı boşlukları doldurmak için küçük noktalarla gülbezek şeklinde çiçek motifleri yapılmıştır. Bu yazılar ön yüzde olduğu gibi tam daire bir konturla çevrilmiştir. Bu kontur etrafında birbiri ardına devam eden kıvrım dallarla doldurulmuş bir kuşak bulunmaktadır. Kıvrım dallar arasındaki boşluklar, yazılarda aralarındaki boşluklarda

olduğu gibi, küçük noktalarla doldurulmuştur. Ancak burada noktalar yazılarına arasında olduğu gibi çiçek motifini meydana getirmemektedir. Kıvrım dalların etrafına yerleştirilen tam daire, tek sıra bir konturla kompozisyon tamamlanmıştır.

Katalog No: 3

Lâ İlähe İllallâh Muhammedün Resûlullâh

Aliyyûn Veliyullah

(Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed

O'nun elçisidir. Ali Allah'ın dostudur).

Şah vilayeti bindi Hüseyin Duribe Hoy 1132

(Hüseyin Şah'ın şehri Hoy'da 1132'de basılmıştır)

Müze Envanter No:

471.grup

Tarihi:

H. 1132-M. 1719/1720

Ölçüleri:

Ağırlık: 5.3 gr. Çap: 2.3 cm.

Yazı Türü:

Sülüs-Talik

Sikkenin ön yüzünde sülüs hatla yazılmış dört sıra Kelime-i Tevhîd bulunmaktadır. Yazı aralarında herhangi bir konturlama görülmemektedir. Kontursuz yazılarda, bazı harflerin kolları uzatılarak satırlar birbirinden ayrılmıştır. Oldukça düzenli bir formdaki yazılar tam daire bir kontur içine alınmıştır. Bu konturun etrafına, birbiri ardına devam eden, küçük, tam dairelerle oluşturulmuş inci dizisi yerleştirilmiştir.

Sikkenin arka yüzünde talik hatla yazılmış üç sıra yazı bulunmaktadır. Bu yazılar ön yüzde olduğu gibi herhangi bir konturla ayrılmamıştır. Ancak; harflerin kolları uzatılarak, yazılar arasında kontur görünümü sağlanmıştır. Yazıların etrafında ön yüzde olduğu gibi tam daire bir kontur ve onun çevresine yerleştirilen küçük, tam dairelerle oluşturulmuş inci dizisi bulunmaktadır.

Katalog No: 4

Lâ İlâhe İllallâh Muhammedün Resûlullâh
Aliyyün Veliyullah
(Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed
O'nun elçisidir. Ali Allah'ın dostudur).

Şah vilayeti bindi Hüseyin Duribe Tebriz 1132
(Hüseyin Şah'ın şehri Tebriz'de 1132'de basılmıştır)

Müze Envanter No:	2288
Tarihi:	H. 1132-M. 1719/1720
Ölçüleri:	Ağırlık: 5.4 gr. Çap: 2.3 cm.
Yazı Türü:	Sülüs-Talik

Sikkenin ön yüzünde sülüs hatla yazılmış üç sıra yazı bulunmaktadır. Bu yazılar konturla ayrılmamıştır ancak; harflerin kolları uzatılarak, yazılar arasında kontur görünümü sağlanmıştır. Bu yazılar etrafında düz, tam daire bir kontur ve onun etrafına yerleştirilen küçük, tam dairelerle oluşturulmuş inci dizisi yer almaktadır.

Sikkenin arka yüzünde üç sıra yazı bulunmaktadır. Bu yazılar talik türünde olup, yazı aralarında herhangi bir konturlama görülmemektedir. Kontursuz yazılarda, bazı harflerin kolları uzatılarak satırlar birbirinden ayrılmıştır. Yazılar ve satırlar oldukça düzenli bir form göstermektedir. Yazı aralarına yerleştirilen tirfiller çintemani biçimindedir. Bu yazılar düz, tam daire bir kontur içine alınmıştır. Bu konturun etrafına, birbiri ardına devam eden, küçük, tam dairelerle oluşturulmuş, inci dizisi yerleştirilmiştir. En dışta bulunan düz bir konturla, tüm bu kompozisyon sınırlandırılmıştır.

Katalog No: 5

Lâ İlâhe İllallâh Muhammedün Resûlullâh Şah vilayeti bindi Hüseyin duribe 1133 Nahcevan
Aliyyûn Veliyullah. Muhammedün Aliyyûn Han (Hüseyin Şah'ın şehri Nahcivan'da 1133'de
basılmıştır)

Hüseyin Ali Muhammed Hüsrev Musa
Aliyyûn Muhammedün Aliyyûn Hüseyin.
(Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed
O'nun elçisidir. Ali Allah'ın dostudur.
Muhammed oğlu Hüseyin Ali Muhammed Hüsrev
Han oğlu Muhammed oğlu Hüseyin)

Müze Envanter No: 471.grup
Tarihi: H. 1133-M. 1720/1721
Ölçüleri: Ağırlık: 5.4 gr. Çap: 2.4 cm.
Yazı Türü: Talik

Sikkenin ön yüzünde üç sıra ile Kelime-i Tevhîd yazılmıştır. Bu yazılar talik türünde olup, yazı aralarında herhangi bir konturlama görülmemektedir. Kontursuz yazılarda, bazı harflerin kolları uzatılarak satırlar birbirinden ayrılmıştır. Yazılar ve satırlar oldukça düzenli bir form göstermektedir. Bu yazılar düz, tam daire bir kontur içine alınmıştır. Bu konturun etrafına sikke formuna uygun tek sıra, tam daire, yazı kuşağı yerleştirilmiştir. Yazılar etrafında ve sikke kenarında herhangi bir kontur kullanılmamıştır.

Sikkenin arka yüzünde de üç sıra yazı bulunmaktadır. Bu yazılarda ön yüzde olduğu gibi herhangi bir konturla ayrılmamıştır. Ancak; harflerin kolları uzatılarak, yazılar arasında kontur görünümü sağlanmıştır. Bu yazılar düz, tam daire bir kontur ve birbiri ardına devam

eden, küçük tam dairelerle oluşturulmuş, inci dizisi ile çevrilerek kompozisyon tamamlanmıştır.

Katalog No: 6

Lâ İlâhe İllallâh Muhammedün Resûlullâh

Aliyyûn Veliyullah

(Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed

O'nun elçisidir. Ali Allah'ın dostudur).

Şah vilayeti bindi Hüseyin Duribe Tebriz 1133

(Hüseyin Şah'ın şehri Tebriz'de 1133'de basılmıştır)

Müze Envanter No:	471.grup
Tarihi:	H. 1133-M. 1720/1721
Ölçüleri:	Ağırlık: 5.3 gr. Çap: 2.3 cm.
Yazı Türü:	Sülüs-Talîk

Sikkenin ön yüzünde dört sıra yazı ile Kelime-i Tevhîd yazılmıştır. Bu yazılar sülüs türünde olup, yazı aralarında herhangi bir konturlama görülmemektedir. Kontursuz yazılarda, bazı harflerin kolları uzatılarak satırlar birbirinden ayrılmıştır. Yazılar ve satırlar oldukça düzenli bir form göstermektedir. Bu yazılar düz, tam daire bir kontur içine alınmıştır. Bu konturun etrafına, birbiri ardına devam eden, küçük, tam dairelerle oluşturulmuş inci dizisi yerleştirilmiştir.

Sikkenin arka yüzünde üç sıra yazı bulunmaktadır. Bu yazılarda ön yüzde olduğu bir herhangi bir konturla ayrılmamıştır. Ancak; harflerin kolları uzatılarak, yazılar arasında kontur görünümü sağlanmıştır. Bu yazılar etrafına yerleştirilen düz, tam daire bir kontur ve onun çevresine yerleştirilen inci dizisi ile kompozisyon tamamlanmıştır.

3- DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında Mardin Müzesinde sergilenen, Safevi Şah'ı Hüseyin Mirza tarafından darp ettirilen ve birbirinin tekrarı nitelikte olmayan altı örnek ele alınmıştır. Tamamı gümüş olan bu sikkeler Tebriz, Hoy ve Nahcivan'da bastırılmıştır.

Sikkelerin ön yüzünde dini inanış biçimlerinin yansımaları görülmektedir. Yani ortaya yerleştirilen “*Lâ İlâhe İllallâh Muhammedün Resûlullâh*” mezhep farklılığından dolayı “Aliyyûn Veliyullah” lafzı ile birleştirilerek kullanılmıştır. Şii inancının hâkim olduğu Acem bölgesinde basılan sikkeler, diğer İslami dönem sikkelerinden bu yönüyle ayrılmaktadır.

Genel olarak bu sikkelerin, Şii inançları doğrultusunda şekillenen Fatîmi sikkeleri ile benzerliği beklenirken, iki dönem sikkeleri karşılaştırıldığında tamamen farklı bir anlayış görülmektedir. Fatîmi sikkelerinde iç içe geçen dairesel çerçeveler, Şii bir toplumun dinsel ideolojisini yansıtmaktadır.

Fatîmiler Kur'ân'ı iki anlama tarzının olduğuna inanıyorlardı. Bütün Müslümanlara açık olan dışsal bir anlama ile gerçek mü'minlerin bildiği içsel bir anlamadır. Bu ideoloji, Ali'nin soyundan olanların İmam-Halife olarak hükmetme iddialarını desteklemektedir (BACHARACH 2005: 74).

Safevî toplumunda da Şii inancı olmakla birlikte sikkeler üzerindeki bazı ibareler dışında bu tür ideolojik ve gizemli bir tablo oluşmamıştır. Şii inancının etkileri sadece ön yüzde *kelime-i tevhid* ile “*Aliyyûn Veliyullah*” ve *12 İmam* isminde izlenmektedir.

Sikkelerin arka yüzünde Şah'ın ismi ve sikke bilgileri yer almaktadır. Hüseyin Mirza tarafından bastırılan bu sikkeler ile aynı dönemdeki Osmanlı sikkeleri bu yönü bakımından büyük benzerlik görülmektedir. Hüseyin Mirza dönemi Osmanlı Sultanlarından II. Ahmed, II. Mustafa ve III. Ahmed dönemleri ile çakışmaktadır. Bu dönem Osmanlı sikkelerinin ön yüzünde sultanın tuğrası, arka yüzünde ise kısa, öz basılan basım yeri ve tarihi yer almaktadır. Hüseyin Mirza döneminde aynı anlayışla sikkelerin arka yüzünde kısa, öz Şah'ın ismi, sikkelerin basım yeri ve tarihi vardır. Çağdaş olan bir devletle bu tür benzerlik, dini ideolojinin ötesinde kültürel etkileşimle açıklanabilir.

Yine Fatîmi sikkelerinde tarih yazı ile verilirken, Hüseyin Mirza ve Osmanlı sikkelerinde doğrudan rakamla atılmıştır. Bu da o dönem sikke popülaritesini ve tebaada yaygın olan kullanım anlayışını açıklamaktadır.

Hüseyin Mirza sikkelerini dini anlayışla karşılaştırdığımız Fatîmi sikkeleri tamamen ayrılmakla birlikte Osmanlı sikkeleri ile bazı noktalarda benzeşmektedir. Ancak Hüseyin Mirza sikkelerinde kullanılan yazı dili ve tipi konusunda çok farklı bir anlayış görülmektedir. Bu anlayış bölge etkilerinin ötesinde izah edilemez. Ayrıca Farsça'nın resmi dil olarak kullanıldığı bir toplumda Arapça yazılı bir sikke beklenemez. Ancak esas belirtilmek istenen nokta İslami Dönem sikkelerinde en farklı grup statüsünde değerlendirilmesi, İran bölgesinde sık kullanılan talik yazı türünün tercih edilmesidir. Talik yazı türü genellikle sikkelerin arka yüzünde kullanılmışken her iki yüzde de kullanılan örnekleri mevcuttur.

Yazı karakterinin vermiş olduğu eğrisel hatlar ve uzayan harf kuyrukları yazıya estetik bir görünüm vermektedir. Ayrıca bu yazıda satırlar arasındaki bölünmüşlük harf kuyruklarıyla sağlanmıştır. Oldukça uzun tutulan harf kuyrukları iki satır arasında stilize bir kontur oluşturmaktadır.

Hüseyin Mirza sikkelerinde “Şah” ünvanını kullanmıştır. Şii tebaada sıkça görülen “İmam” ünvanı bu dönem sikkelerinde yoktur.

Sikkelerin basım yeri Hükümdar'a izafeten “Hüseyin Şah'ın şehri...” biçiminde kurumsallaştırılmıştır.

Sikkelerde kontular düz tam daire ve etrafına yerleştirilen inci dizisi bordürle çevrilmiştir. İslamiyet öncesinde aynı bölgede hüküm süren Sasaniler'de mimari ve el sanatları gibi birçok alanda süsleme motifi olarak kullanılan inci dizisi, İslam Sanatında da Samarra stukolarında itibaren sıkça kullanılan süsleme motiflerinden birisi olmuştur. Özellikle İslami dönem sikkelerinde hemen her dönemde vazgeçilemez bir motif olarak sıklıkla kullanılmıştır.

Samarra Stuko İslam Eserleri Müzesi (HATTSTEİN, M.-DELIUS, P.'den)

(Katalog No 5 Arka Yüz)

Bu dönem sikkelerinde geometrik formlar dışında estetik bir görünüm sağlamak amacıyla kenar bordürlerinde kıvrım dallar kullanılmıştır. Oldukça natüralist verilen bu kıvrım dallar sikke çevresini dolanmakta ve inci dizisinin yerini alarak farklı bir anlayış sunmaktadır. Osmanlı geç döneminde yabancı üslupların etkisi altında yeni bir form kazanan “S” kıvrımları bu dönem sikkelerinde de sevilerek kullanılmıştır.

(Katalog No 2)

Osmanlı Sultanı II. Mahmud'un Sikkesi²

4- SONUÇ

Bu döneme ait 6 sikke incelenmiştir. Tamamı gümüş olan sikkeler, Tebriz, Hoy ve Nahcivan'da basılmıştır. Sikkelerde yazı tipi olarak bölgede yaygın olan talik seçilmiş ve dil olarak Farsça kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'den ibareler dışında sikkelerde Arapça metinler görülmemektedir. Bu da bölgede Fars diline verilen önemi ve milliyetçiliği açıkça göstermektedir.

Sikkelerin genel olarak ön yüzlerinde Kelime-i Tevhîd ve 12 imam ismi, arka yüzlerinde ise basım yılı gibi sikke bilgileri yer almaktadır. Şii inançları doğrultusunda sikkelerde Kelime-i Tevhîd ile beraber "*Ali Allah'ın dostudur*" gibi ibareler de bulunmaktadır. Sikkelerin hemen hepsinde sultan "*Şah*" ünvanı kullanmıştır.

² Sikke Mardin Müzesi'nde bulunmaktadır. (Envanter numarası 132. grup)

Sikkelerde tâlik yazı tipinin verdiği estetik görünümün yanında harf kollarının uzatılmasıyla, satır aralarında stilize bir kontur oluşturulmuştur.

Kenar bodürlerinde inci dizisi sikkelerde vazgeçilemez bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hem İslami dönem süsleme anlayışının hem de bölge geleneğinin sikkelere ve sanata yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Sikkeler üzerindeki geometrik süsleme, tam daire sikke formunun bir sonucu olarak, sikkelerin hemen hepsinde kullanılmıştır. Bunun temel sebebi doğa ile iç içe yaşayan toplumların foto grafik hafızası ve göksel unsurlarla alakalı inanç kültürünün etkisidir. İslam şehirlerinin plan tipinde, mimaride ve süsleme alanında hemen her dönemde görülen, tam daire, yarım daire, dikdörtgen, tepelik, yıldız motifleri, testere dişi, inci dizisi, halat örgü, elips gibi geometrik biçimler sikkeler üzerinde bazen motif olarak, ağırlıklı olarak da kontur oluşturmada sıkça kullanılmıştır. Bu geometrik biçimler sadece kontur olma işlevselliğinin dışında, kontur etrafını hareketlendiren ve estetik görünüm sağlayan yardımcı motifler şeklindedir.

İslam süsleme sanatlarında sevilerek kullanılan bitkisel motifler dönem özelliğine göre sikkeler üzerindeki yerini almıştır.

Bu dönem sikkelerinde yazı sevilerek kullanılan bir unsurdur. Sikkelerin kenar bordürlerinde çağdaşı olduğu dönemlerde kullanılan ve geleneksel süsleme anlayışının devamı olarak kıvrım dal ve inci dizisi sıkça kullanılmıştır. İslami dönem sikke gelişimi ve değişimi bakımından bu dönem sikkeleri oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu dönem sikkelerin detaylı incelemelerin yapılması, tarihe ve tarih dönemlerinin belirlenmesine, toplumların inanış biçimlerini bakımından dinler tarihine ve üzerinde kullanılan motif ile süslemelerle sanat tarihine önemli katkılar sağlayacaktır. Yine bu küçük metal parçalar üzerine işlenen yazılar, filolojisi ve bunun kullanımı hakkında kesin bilgiler sunmaktadır.

Sonuç olarak, müze kataloğu olmaktan ziyade, sikkelerin ayrıntılı incelenip, yazıların okunarak, süsleme ve kompozisyonların tasnif edilmesi kapsamında, bilimsel değerlendirmelerini ortaya koymayı amaç edinilen bu çalışmayla, Mardin Müzesi'nde bulunan Hüseyin Mirza'ya ait sikkeler ayrıntılı bir biçimde yazı, form, süsleme, kompozisyon ve ikonografik anlamlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- ANONİM, *Stephen Album Rare Coins Specialists in Islamic, Indian and Oriental Coins*, California, 2011
- ARTUK, İbrahim -ARTUK, Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, C.1-2, İstanbul, 1970
- BACHARACH, Jere, L., "Mısır ve Suriye İslami Sikkelerini "Okumak"(Osmanlı Dönemine Kadar)", *Altının İktidarı, İktidarın Altınları*, İstanbul, 2005, s.69-77
- BERMAN, Ariel, *İslamic Coins*, Jerusalem, 1976
- DADOYAN, Seta, B.- TATOYEAN, Seda, P., *The Fatimid Armenians*, Leiden, 1997
- DAMALI, Atom, *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri*, İstanbul, 2001
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şûlik*, İstanbul 1987

GÜNDÜZ, Tufan, “Safevîler” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul, 2000, s.451-457

HALİL EDHEM, *Düvel-i İslâmiye*, İstanbul, 1927

HATTSTEIN, Markus-DELIUS, Peter, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, İstanbul, 2007

KARACA, Behset, “Safevî Devleti’nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri” *Türkler Ansiklopedisi*, C.9, Ankara, 2002

MEHMED MÜBAREK, *Meskukat-ı Kadime-i İslamiye Kataloğu*, İstanbul, 1900

ÖZTUNA, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar İslam Devletleri*, C.1, Ankara, 2005

SÜMER, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1999

TEKİN, Oğuz, “Devletler, Hükümdarları ve Sikkeleri”, *Altının İktidarı, İktidarın Altınları*, İstanbul, 2005, s. 167–277

ÜNÜ, Nuri, *Anahatlarıyla İslam Tarihi: Başlangıcından 1918'e*, İstanbul, 1984.